

PAPER DETAILS

TITLE: DEDE KORKUT OGUZNAMELERİNDE GEÇEN BAN, BANU, BAMBAM, BAMSİ ÜZERİNE

AUTHORS: Sadettin ÖZÇELİK

PAGES: 265-280

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/641096>

DEDE KORKUT OĞUZNAMELERİNDE GEÇEN *BAN*, *BANU*, *BAMBAM*, *BAMSI* ÜZERİNE*

Sadettin ÖZÇELİK**

Özet

Tarihî metinler çözülmesi gereken birçok karmaşık sorunu içerebilir. Bu sorunlar metni bilinmez ve anlaşılmaz kılan yanlışlıklar, eksiklikler olabildiği gibi dilin tarihî süreçte kendi içerisinde uğradığı gelişmelerle veya değişmelerle ilgili de olabilir. Metinle ilgili sorunların çözülmesi ve aşılması için metnin kendi içinde aydınlatıcı birtakım öğeleri veya verileri bulmak mümkün olabilir. Ancak bazen de metin içinde günümüzde kullanıldığından daha farklı işlevde kullanılan yapılar veya dil birliklerini yorumlayıp anlamak gerekir. Yani dilin kendi içerisinde kullanmış olduğu yapılar, birtakım işlev değişikliklerine uğramış ise bu durumun görülmesi ve tespiti önem arz eder. Durum ne olursa olsun metinlerin bu karmaşık ve çok yönlü güçlükleri nedeniyle birtakım kelimelerin, deyimlerin veya başka biçim birimlerinin doğru anlaşılması uzun zaman alabilir. Dede Korkut Oğuznameleri son yıllarda okunma veya anlaşılma sorunları yönünden sıklıkla tartışılan ve üzerine yazı yazılan metinlerimizden biri olmuştur. İşte bu makalede de Dede Korkut Oğuznamelerinde geçen *ag ban ev*, *Banu*, *Bambam Depe* ve *Bamsı* kelimeleri üzerinde yeniden durulmakta, kelimelerin yapıları ve anlamları ile ilgili açıklamalar, tespitler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut Oğuznameleri, *ban ev*, *ag ban ev*, *Banu Çiçek*, *Bambam Depe* ve *Bamsı Beyrek*.

* Bu makale, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 28.02.2017-01.03.2017 tarihlerinde yapılan *Korkut Ata'dan Günümüze Âşıklık Geleneği Uluslararası Sempozyumu*'nda sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: sozcelik@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7383-1804>

ABOUT *ban, Banu, Bambam, Bamsı* IN DEDE KORKUT OGHUZNAMAS

Abstract

Historical texts contain many complex issues to be solved. As these issues can be mistakes and absences which make texts uncertain, they can also be related to phonetic improvements and changes that language goes through in historical process. Sometimes it may be possible to find certain auxiliary items or data within the text itself to solve these issues. However, sometimes it is necessary to comment on and understand the structures or language unities which are used in rather different functions today. That is, if the structures used within the language itself have undergone functional changes, remark and detection of this situation becomes more of an issue. Due to this complex and multifaceted difficulties of texts, correct understanding of certain words, idioms or other morphemes may take a long time. In recent years, Dede Korkut Oghuznamas has been one of our texts which is frequently argued over by means of reading and understanding issues. In this article ban, Banu, Bambam Depe and Bamsı structures which take place in Dede Korkut text, are re-emphasized and explanations are made regarding their meanings.

Keywords: Dede Korkut Oghuznamas, ban ev, ag ban ev, Banu Çiçek, Bambam Depe and Bamsı Beyrek.

Giriş

Dede Korkut Oğuznamelerinin yazım (= müstensih) sorunları, okunma sorunları ve yayıldığı alan nedeniyle içerdiği dilin evrelerinden kaynaklanan anlaşılma sorunları üzerindeki çalışmalar 2001 yılından bu yana Türkiye’de oldukça hız kazanmıştır. Söz konusu çalışmalardan özellikle S. Tezcan (2001), S. Özçelik (2005, 2016) ve M. S. Kaçalin’in (2006, 2017) kitap seviyesinde yazmış oldukları ve Kaynaklar’da gösterilmiş olanları, Dede Korkut Oğuznamelerindeki birçok sorunun çözülmesi yönünde önemli katkılar sunmuştur. Ancak Dede Korkut Oğuznamelerinin anlaşılması yönündeki çabalar her şeye rağmen sürmektedir.

Dede Korkut metinlerinde -özellikle Dresden nüshasında- müstensihlerin metne müdahale ettiği veya etmediği birçok yerde yazım sorunları bulunmaktadır¹. Ayrıca metinlerde bazı kelime veya başka biçim birimlerinin yapı ya da anlam bakımından henüz tam olarak anlaşılmamış olduğu da söylenebilir. İşte bu anlaşılmamış biçim birimlerinin yapısı ve anlamı üzerinde yeni etimoloji veya anlamlandırma çalışmalarının yapılması, yeni açılımların ortaya konması gerekmektedir.

1 Konu ve ilgili örnekler için bk. Özçelik, 2016/I, s. 106-132.

Dede Korkut Oğuznameleri için söz konusu ettiğimiz anlaşılmayan dört kelimenin yapısı ve anlamları üzerinde durulmaktadır: Söz konusu kelimelerden ikisi *ban év*, *ağ ban év* tamlamalarındaki *ban* kelimesi ile *Banu* adıdır. Diğer iki kelime ise *Bambam Depe* ve *Bamsı Beyrek* tamlamalarında geçen *Bambam* ve *Bamsı* kelimelerinin yapısı ve anlamlarıdır. Şimdiye kadar bu kelimelerin birbiri ile anlam ve yapıca ilgili olduğu veya olabileceği üzerinde durulmamıştır. İşte bu makalede özetle *ban*, *Banu*, *Bambam* ve *Bamsı* kelimeleri üzerinde durulmakta; bu kelimelerin yapı ve anlam bakımından birbiriyle ilgili olduğu, anlatıcı ozan tarafından söz konusu anlam çerçevesi içinde seçilerek metne yerleştirilmiş olduğu gösterilmektedir. Şimdi sırasıyla söz konusu yapılarda geçen kelimeler üzerinde duralım:

1. *ban év*, *ağ ban év*

Dede Korkut Oğuznamelerinde **ban év** tamlaması ilk olarak Bay Böre Bey'in oğlu için düzenlenen ad verme töreninde Dede Korkut ağzından söylenen *soylamadaki* şu cümle geçer:

Altun başlu **ban év** vèrgil bu oğlana gölge olsun, erdemlidir. (D11a.3)

M. Ergin, söz konusu kelime için “**ban** çok süslü altın başlı büyük çadır” (DKII: 37) anlamını vermiş ve yukarıdaki cümleyi Türkiye Türkçesine “*Altın başlı otağ ver bu oğlana gölge olsun erdemlidir.*” (1971, s. 14) şeklinde aktarmıştır.

O. Ş. Gökyay, kelimeyi sözlükte göstermemiş ancak yukarıdaki cümleyi Türkiye Türkçesine “*Altın-başlı ev ver bu oğlana gölge olsun erdemlidir.*” (1995, s. 34) şeklinde aktarmıştır.

S. Tezcan, kelime için “*keçeden yapılmış büyük çadır, büyük derim evi*” (2001, s. 402) anlamını vermiş, yazdığı notta “*Farsça bām ve bān ‘dam, kubbe’ anlamlarına gelir. Ancak bu sözcüklerin Farsçada ve Türk dillerinde ‘çadır’ anlamına kullanıldığı bilinmemektedir.*” demiş ve bu açıklamanın devamında kelimenin ‘baca’ anlamına geldiğini gösteren tanıklara yer vermiştir (2001, s. 81).

M. S. Kaçalın, *ban* için “*otağ*” (2006, s. 309 ve 2017, s. 795) anlamını vermiştir.

S. Özçelik, *ban év* için “*büyük çadır*” (2016/II, s. 802) anlamını vermiş ve cümleyi Türkiye Türkçesine “*Altın başlı beylik çadırı ver, bu oğlana gölge olsun, erdemlidir.*” (2016/II, s. 628) şeklinde aktarmıştır.

1.1. Değerlendirme

Özetle *ban ev* için şu tanımlar veya anlamlar verilmiştir:

Araştırmacı	<i>ban</i> 'ın tanımı	<i>ban ev</i> 'in tanımı / aktarması
M. Ergin	çok süslü altın başlı büyük çadır	otağ
O. Ş. Gökyay	-	ev
S. Tezcan	Baca	büyük çadır, büyük derim evi
M. S. Kaçalın	otağ	-
S. Özçelik	-	büyük çadır / beylik çadırı

Tablodaki durum araştırmacılar tarafından aktarma veya tanımın bazen yalnızca *ban* kelimesini bazen de *ban ev* tamlamasının dikkate alınarak yapılmış olduğunu gösteriyor. Kanaatimce burada hem tanım hem de aktarma yapılırken *ban ev* yapısı dikkate alınmalıdır. Çünkü söz konusu *ban ev* yapı bakımından bir sıfat tamlaması olmalıdır. Tamlamadaki *ev* kelimesinin göçebe Oğuz boylarında ‘çadır, otağ’ anlamında kullanıldığını biliyoruz. O hâlde *ban* kelimesi her ne kadar -S. Tezcan’ın değindiği gibi- Farsçada ‘dam, kubbe’ anlamlarında bir isim olarak kullanılmış olsa da Dede Korkut Oğuznamelerinde geçen yukarıdaki söz konusu *ban ev* tamlamasında bir sıfat olarak kullanılmış olmalıdır. O hâlde şimdi de sözlüklerde *ban* ve *bâm* için verilmiş olan anlamlara bakalım:

Ansiklopedik Lûgat’te *bân* için “*dam, satıh*” (Devellioğlu, 1993, s. 70b) tanımı geçer.

Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü’nde *ban* için “3. Evin üstü, çardağın alt kısmı, tavan” (Altaylı, 1994, s. 90a) anlamları verilmiştir.

Ferheng-i Amid’de *bâm* için “*tavan, dam*” (Hasan Amid, 1335, s. 176) tanımları yer alır.

Steingass Sözlüğü’nde *bâm* için ‘çatı, dam, tavan, teras, balkon, ev, yapı, gök’ anlamları verilmiştir (Steingass, 1930, s. 151b).

Yukarıda dikkat çekilen noktalar ve sözlüklerdeki bu tanımlara göre *ban ev*’in büyük, yüksek çadır anlamında kullanılmış olduğu söylenebilir. Ancak Oğuznamelerde *ban ev* tamlamasının kullanıldığı diğer şekilleri de dikkate almak gerekir. Oğuznamelerde *ban ev* genellikle yukarıdaki cümlede olduğu gibi *altun başlu ban ev*² veya *dünlügi altun ban ev*³ nitelemeleriyle birlikte

2 D11a.3, 18a.10, 18b.12, 20a.2, 21a.5, 73b.9.

3 D22a.4-5, 28a.7, 30b.9, 31a.6, 47b.10, 50b.5, 61a.5, 61b.2, 83b.5, 85a.13.

kullanılır. Ayrıca benzer bir tamlama olarak *ağ ban év* de Dresden nüshasında birçok yerde⁴ geçer. İlk örnek şöyledir:

“Gökden ıldırım **ağ ban évüm** üzerine şakır gördüm” (D23b.1).

Dede Korkut Oğuznamelerinde *altın*ın yönetim ve beylik sembolü olarak kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Oğuznamelerde geçen ve altın ile nitelen-dirilmiş olan birçok eşyanın beyler veya beylerin birinci derecedeki yakınları ile ilgili olarak kullanılmış olduğu belirlenmiştir. Söz konusu eşyalar şunlardır: *altun beşik, altun taht, burması altun tuç borı, altun ışık, altun ayak, altun kadeh, altun sürahi, altunluca kamçı, altun cıda, altun başlu ban év* ve *dünlügi altun ban év* (bk. Özçelik, 2015, s. 64 ve 2016/I, s. 230). Bu tamlamalardan *altun başlu ban év* ve *dünlügi altun ban év* tamlamalarının ‘bey çadırı’ olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tamlamalardan (*altun başlu ban év, dünlügi altun ban év*) bey çadırının üzerinde altın bir arma bulunduğu ve çadır penceresinin etrafının altınla süslenmiş olduğu anlaşıyor. Nitekim *Oğuz Kağan Destanı*’nın sonunda geçen bir törenin anlatıldığı satırlarda da bu düşünceye tanıklar buluyoruz:

“Oğuz Kagan (...) ong yakıda kırık kulaç ıgaçnı tiktürdi. anung başıda bir **altun taguk** koydı; adakıda bir **ak koyun** bağladı. **çong yakıda** kırık kulaç ıgaçnı tiktürdi. Anıng başıda bir **kümüş taguk** koydı; adakıda bir **kara koyun**ı bağladı. **ong yakda** buzuklar olturdi. **Çong yakda üç oklar** olturdi.” (Ergin, 1970, s. 29).

Yukarıdaki cümlelerden anlaşıldığı gibi Oğuz Kağan sağ tarafına kırık kulaç ağaç diktirir, ağacın tepesine *altın* arma yerleştirir ve *altın* armanın altına *ak koyun* bağlar; sol tarafına ise kırık kulaç ağaç diktirir, ağacın tepesine *gümüş* arma yerleştirir ve *gümüş* armanın altına *kara koyun* bağlar. Daha sonra Oğuz Kağan’ın sağ tarafına *Boz Uklar*, sol tarafına ise *Uç Uklar* oturur.

Sonuç olarak yönetici beyin çadırının elbette diğer çadırlardan farklı, yani hem daha büyük hem de daha yüksek olması beklenir. Buna göre Dede Korkut Oğuznamelerinde geçen *altun başlu ban év* ve *dünlügi altun ban év* tamlamalarında sözü edilen bey çadırlarındaki tanımlama da bu düşünceyle örtüşür.

2. Bambam Depe

Dede Korkut Oğuznamelerinin eldeki iki nüshasında *Bambam Depe*, Deli Ozan kılığına girmiş olan Bamsı Beyrek ile Banı Çiçek’in karşılıklı *soylama*larındaki şu cümlelerde yalnızca iki defa geçer:

4 D23b.1, 24a.7, 25b.7, 35a.13, 43a.12, 56b.13, 62b.6, 92b.8, 100b.10, 102a.2, 103a.1, 104a.12, 119b.5, 130a.3, 151b.9.

“Beyrek gedeli **Bambam Depe** başına çıkdıñ mı kız?” (D59b.8-9 = V81b.8)

“Beyrek gèdeli **Bambam Depe** başına çıkdıgum çok.” (D59b.12-13 = V81b.12)

Dede Korkut Oğuznamelerinde yalnızca yukarıdaki cümlelerde geçen *Bambam*, Dresden nüshasında şeklinde, Vatikan nüshasında ise şeklinde yazılmıştır. Söz konusu kelime, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde okunmuş ve farklı şekillerde anlaşılmıştır. Bu durumda öncelikle araştırmacıların okuma şekillerini ve kelimeye verdikleri anlamları görmek gerekir:

M. Ergin, *bam* kelimesinin tekrarı, yani bir ikileme olduğunu düşünerek *bam bam depe* okumuş, “**bam** bir çeşit yürüme, bir yürüme şekli ?” (DKKII: 37) şeklinde tereddüt belirterek anlam vermiş ve aynı şekilde aktarmıştır (Ergin, 1971, s. 89).

O. Ş. Gökyay, metinde *bam bam depe* (DKK: 54.21) şeklinde okumuş, “*dik, tepe*” (DKK: 172) anlamlarını vermiş, “Söz Dizisi İle İlgili Düzeltmeler”de *Bambam depe* olarak okuyup bunun bir yer adı olduğunu belirtmiş ve iki örneği de *Bambamtepe* (Gökyay, 1995, s. 77, 78) şeklinde aktarmıştır.

M. S. Kaçalın kelimeyi *bām bām* şeklinde okumuş, sözlükte “**bām**: (<Fa.) yüksek, dik; sabah” (Kaçalın, 2006, s. 309 ve 2017, s. 795) anlamlarını vermiş ve konu ile ilgili olarak yazdığı notta ise şu açıklamaları yapmıştır:

bām bām depe: *bām bām* ‘yüksek yüksek’. Krş. *Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar. Bir Edirne Yol üstü köyü türküsü* (Özbek: *Folklor ve türkülerimiz*: 241.s.). *İkinci bir olabilirlik olarak ‘sabah sabah’ da anlaşılabilir. Bk. tañ erte dahı derler, ‘Arabisi meşhurdur ki sabah derler. Fariside bām derler* (Tuhfe-i Şahidi Eki: 7b. Yr.). *Ama bir özel ad olarak anlaşılması mümkün gözüküyor (...)* *Bām bām depe biçimi öbür yazmadaki bām bām depe başı (...)* sözcesini *bām bām depe başı* olarak anlamayı gerektiriyor, aksi durumda *bāmbām depe* olması gerekirdi. (Kaçalın, 2006, s. 223)

S. Tezcan bu adı *Bam Bam Depe* okumuş ve kelimeyi “*Bam Bam Depe (yer adı ?)*” (Tezcan, 2001, s. 402) şeklinde tereddütle okumuş ve yazdığı notta bu ibareyi bir özel ad olarak anlamının daha uygun olacağını söylemiştir (Tezcan, 2001, s. 199).

S. Özçelik kelimeyi *Bam Bam Depe* şeklinde okumuş ve bunun bir “*yer adı*” (Özçelik, 2016/II, s. 982b) olduğunu belirtmiştir. Sözünü ettiğimiz okuma şekillerini ve görüşleri topladığımızda özetle karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor:

Araştırmacı	Okuma şekli	Anlam
M. Ergin	bam bam depe	“ bam bir çeşit yürüme, bir yürüme şekli ?”
O. Ş. Gökyay	bam bam depe / Bambam depe	“dik, tepe” / Bambamtepe
S. Tezcan	Bam Bam Depe	“Bam Bam Depe (yer adı ?)”
M. S. Kaçalın	bām bām depe	“ bām : (<Fa.) yüksek, dik; sabah”
S. Özçelik	Bam Bam Depe	“yer adı”

2.1. Değerlendirme

Kaçalın’ın söz konusu yapının bir isim tamlaması olması gerektiği yönündeki düşüncesi şu tamiri gerektirir: Bambam Depe[si]. Ancak bu tamiirin geçerliliği *bam* kelimesinin metinde hangi anlamda kullanılmış olduğuna bağlıdır. Yani öncelikle *bam* kelimesinin anlamını doğru olarak tespit etmek gerekiyor. Eğer *bam* kelimesi bir sıfat olarak kullanılmışsa metindeki *Bambam Depe*’nin bir sıfat tamlaması olduğu ve yazım şeklinin doğru olduğu anlaşılır ki bu durumda herhangi bir tamire gerek kalmaz. O hâlde konuyla ilgili sorunun cevabını bulmaya çalışmak ve düşüncemizi güçlendirmek için kanıtlar aramak gerekir. Dede Korkut’ta sıfat tamlaması yapısında aşağıdaki yer adlarının geçtiğini görüyoruz:

Yer adı	Geçtiği sayfa-satır	Yer adı	Geçtiği sayfa-satır
Gökçe Deniz	D129b.2	Kara Dere	D76b.12
Gökçe Tağ	D65a.6	Kara Dervend	D37a.11, 37b.8, 8b.11
Uzun Bıjar	D109a.13	Kapulu Kara Dervend	D72b.12
Yeni Bayır	D105b.10	Kapulu Kara Dervend	D21b.6

Yukarıda verdiğimiz sıfat tamlaması yapısındaki yer adlarının Dede Korkut’ta geçmiş olması elbette yeterli kanıt olamaz. Ayrıca *bām* kelimesine sözlüklerde hangi anlamların verilmiş olduğuna da bakmak gerekiyor. Yani sözlüklerde *bām* kelimesine verilmiş olan anlamların en azından bir kısmının bu konudaki görüşümüzü desteklemesi gerekir:

Meninski, *bām* için “*Dam, ev üsti, sakf...*” (Tulum, 2011, s. 364b) anlamlarını vermiştir.

Devellioğlu'nun sözlüğünde ise “*bâm: çatı, dam, kubbe*”, “*bâm-ı bedi: dokuzuncu gök*”, “*bâm-ı bülend: yüksek çatı, gök*”, “*bâm-ı ferâh: geniş, açık, çatı: gök*”, “*bâm-ı hadrâ: (yeşil çatı): gökyüzü*”, “*bâm-ı Mesih: Mesih'in göğü*”, “*bâm-ı refi': dokuzuncu gök*” (Devellioğlu, 1993, s. 70a) vb. tanımlar geçer.

Ferheng-i Ziya'da *bâm*, “*dam, çatı*” (Şükûn, 1984/I, s. 257b) şeklinde tanımlanmıştır.

Steingass *bâm* için ‘çatı, dam, tavan, teras, balkon, ev, yapı, gök’ anlamlarını vermiştir (1930, s. 151b).

Kamus-ı Türkî'de “*bâm: dam, çatı*” (Ş. Sami, 2015, s. 103b) tanımlaması yapılır.

Kanaatimce söz konusu ibarede, *bam* kelimesi yukarıda belirtilen sözlüklerdeki ‘yükseklik’ kavramı çevresinde ve pekiştirme ifade etmek üzere ikileme olarak kullanılmıştır. Yani *Bambam* ikilemesi ‘yükseklik’ kavramından hareketle ‘çok yüksek, yüksekçe’ anlamında bir sıfat olup bu sıfat tamlaması ile bir yer adı karşılanmış olmalıdır. Bu nedenle ibare, *Bambam Depe* şeklinde okunmalıdır.

3. Bamsı Beyrek

Şimdi de *Bamsı Beyrek* özel adındaki *Bamsı* kelimesi üzerinde duralım. *Bay Böre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu*'nda düzenlenen ad verme töreninde Dede Korkut, Bay Böre Bey'e hitaben söylediği *soylamada* beye şöyle seslenir:

“Sen oğlunu **Bamsam**, deyü ohşarsın, bunun adı Boz Aygırlı Bamsı Beyrek olsun!” (D39b.10 / V70a.8)

M. S. Kaçalın, bu cümlede geçen *bamsam* kelimesiyle ilgili olarak şu notu yazmıştır:

Bamsan: Basaman. Hâritî/Vasundhâra adlı tanrıçanın kocası alp-mabûd ile bir ilgi kurulabilir mi? (ESİN: “Tonga-Alp-Er”, 149. s.).

Dede Korkut Bamsı Beyrek hikâyesinin asıl hamilleri Kongiratlardır. Dede Korkut'un Özbek kollarında bu açıkça belirtilmiştir. Kongiratlar, Çingiz'in Harezmi almasından hemen sonra orayı yönettiler (TOGAN: Çengiz Han... 98. s.). (Kaçalın, 2006, s. 203)

M. Tulum ve M. M. Tulum *Bamsı* kelimesi ve kelimenin yapısı ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmıştır: “*Bamsı* adı Dede Korkut tarafından konulmuş. Babası kendisini severken, onun bebekliğinde ‘babam, babam’ yerine ‘bam bam’ demesini taklit ederek ‘bam bam’ diye sevmesinden kaynaklanan bir ad. Bir iyelik eki katkısıyla şekillenmiş (Tulum ve Tulum, 2016, s. 25).”

Dede Korkut Oğuznameleri her tarihî metin gibi kendi içerisinde birbiri ile ilgili olan veya biri diğerine ışık tutabilecek kelimeler, yapılar içerir. Konuya örnek teşkil edecek kelimelerden biri de *Bamsı Beyrek* özel adındaki *Bamsı* kelimesidir. Söz konusu kelimenin yukarıda üzerinde durduğumuz *ban év*, *ağ ban év* ve *Bambam Depe* tamlamalarında geçen *ban* ve *bam* kelimeleri ile yapı ve anlam bakımından ilgili olabileceği üzerinde düşünmek ve durmak gerekiyor. Nitekim yukarıda *Bambam Depe* tamlamasında geçen *bam* ile *ban év*, *ağ ban év* tamlamalarında geçen *bām* ve *ban* kelimelerinin anlamları için sözlüklerden tanıklar verdik. İşte söz konusu tanıklara göre *bām* için verilen ‘gök’ (= mavi) anlamı *Bamsı* adının yapısına ve anlamına ışık tutar.

Bamsı kelimesi metinde her iki nüshada da باسی (D35a.11) ve باسی (V67b.7) şeklinde *elifli* olarak yazılmıştır. Kelimenin *elifli* olarak yazılmış olması yukarıda sözlüklerden anlamları için alıntı yaptığımız *bām* kelimesini düşündürüyor. Ayrıca *bām* için sözlüklerde verilmiş olan ‘gök’ anlamı dikkate alındığında kelimenin yapısı *Bamsı* (<*bam*+*sı*) şeklinde açıklanabilir. Yani gerek yukarıdaki *Bambam Depe* tamlamasında geçen *bām* için gerekse *ban év*, *ağ ban év* tamlamalarında geçen *ban* için sözlüklerde verilen anlamlara dayanarak şunu söylemek mümkündür: *Bamsı* adının ilk hecesi olup bir ad olduğu anlaşılan *bam* kelimesi, ‘gök’ anlamında kullanılmış olmalıdır. Kelimenin üzerine getirilen ek (+*sI*) ise bir iyelik eki değil, isimden isim yapan ve ‘benzerlik, yakınlık’ ifade eden ektir.

Nitekim aynı yapıdaki bir başka örnek Dede Korkut’ta *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu*’nda geçen, anlamı iyi anlaşılmamış ve tartışmalı konulardan biri olan *kedisi mavla-* deyimidir. Söz konusu deyim daha önce “*kedisi miyavladı*” (Ergin, 1971, s. 141) ve “*şehveti kabardı*” (Gökyay, 1995, s. 111, 181) şeklinde anlaşılmıştır. Özçelik, yazdığı notta deyimde geçen +*sI* ekinin bir iyelik eki değil ‘benzerlik, yakınlık’ ifade eden isimden isim yapım eki olduğunu ve deyimde ‘kedi gibi inlemek’ anlamında kullanılmış olduğunu göstermiştir (Özçelik, 2005, s. 215 ve 2016/I, s. 634).

Tarama Sözlüğü’nde, +*sI* ekinin ‘benzerlik’ bildirme işlevi için tek tanık verilmiştir:

“Merd-âsâ [Fa.]: Ersi yâni er gibi.” (TSE, s. 256)

Türkiye Türkçesinde +*sI* isimden isim yapım ekinin nispeten işlerlik kazanmış olduğu anlaşıyor. Z. Korkmaz, ekle ilgili olarak “*Addan benzerlik, yakınlık, andırma gösteren sıfatlar türetir*” diyerek “*abdalsı, altınsı, budalası, buğdaysı, bulanıksı, çocuksu, dikensi, erkeksi, kadınsı, leyleksi, maymunusu, ağaçsı, mantarsı, taraksı*” (Korkmaz, 2014, s. 140) vb. örnekler verir. H. Zulfikar, +*sI* ekinin örneklerini işlemiş ve “-sı, kelimelere ‘ilgili olma, özelliklerini taşıma, benzerlik, yakınlık’ kavramı katar.” diyerek “*kadınsı, erkeksi,*

tırnaksı, çocuksu, terliksi, taraksı, zayıfsı, buğdaysı, ağaçsı, dikensi, leyleksi, ipsi, yılsı, ayrık, kalkansı, şekersı” (Zülfikar, 1991, s. 140) örneklerini vermiştir.

Söz konusu ekin renk, tat bildiren kelimeler üzerine getirilerek kullanılan *+ImsI* eki içerisinde yine ‘benzerlik, yakınlık’ kavramı sağladığı da bilinmektedir: *ağacımsı, balımsı, kubbemsi, beyazımsı, sarımsı* vb.

Bu durumda *Bamsı* kelimesinin yapısı, Türkçede *+sI* eki gibi ‘benzerlik, yakınlık’ anlamı ifade eden kelimeler kuran *+mAn* ekinin örnekleri ele alınarak açıklanabilir. Türkçede eklendiği kelimeye ‘benzerlik, yakınlık’ bildirme işlevi yanında ‘abartma, aşırılık’ bildiren *+mAn* ekinin bazı örnekleri şöyledir: *akman, gökmen, karaman; kocaman, küçümen* (<küçük+men); *evcimen*. Söz konusu örneklerden *gökmen*’in kişi adı, *karaman*’ın yer adı olarak kullanıldığını biliyoruz. *Gökmen* kelimesi için “*mavi gözlü (kimse)*” (TS, s. 958b) ve “*Sarışın, mavi gözlü kimse*” (Aysan, 1993, s. 216b) anlamı verilmiştir.

Buna göre *Gökmen*’in yapısı ve anlamı kısaca (*gök+men*), ‘gök gözlü’ şeklinde açıklanabilir. Söz konusu anlamlar, kelimenin kişi adı olarak kullanılması ve *+mAn* ile *+sI* eklerinin ‘benzerlik, yakınlık’ anlamları sağladığı dikkate alındığında yukarıdaki açıklamalara da dayanarak aynı yapı ve benzer anlamın *Bamsı* (<*bam+sı*) için de geçerli olabileceği açıktır. Yani *Bamsı* ve *Gökmen* adlarının yapı ve anlamca denk olduğu söylenebilir.

4. Banı Çiçek

Banı Çiçek özel adındaki ilk kelime, Oğuznamelerde genel anlamda *Banı* okunacak şekilde yazılmıştır. Ancak söz konusu kelime; Dresden nüshasında bir, Vatikan nüshasında ise iki yerde *Banu* okunacak şekilde yazılmıştır:

(D42a.2), (V71b.4), (V75b.13). Bu üç örnekteki yazım şekli, kelimenin Farsça “*kadın, hârun, hanım*” (Devellioğlu, 1993, s. 70b) anlamındaki *bânû* olduğunu açıkça gösteriyor. Ayrıca *Banı* şeklinin aynı kelimenin ses değişmesine uğramış şekli olduğu da anlaşılıyor: *Banı* (< *Bânû*). Konu ile ilgili olarak ‘hanım, hatun, prenses’ (Şükun, 1984/I, s. 260) anlamlarının yöneticilik tarafının bulunduğu dikkate alındığında söz konusu kelimenin ‘üst, yükseklik’ kavramları ile ilgili olduğu dikkat çekmektedir.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Yukarıdaki konularla ilgili olarak şu noktaları da belirtmek gerekir: Hikâyede *Deli Ozan* kılığına girmiş olan *Bamsı Beyrek*’in, nişanlısı *Banı Çiçek*’e *Bambam Depe* başına çıkıp çıkmadığını sorması ve *Banı Çiçek*’in ona cevap verdiği sahneler ustalıkla kurgulanmış bir tiyatro oyunu özelliği taşıyor. Aynı

şekilde bu sahnelerde ‘gök, yükseklik, yönetim, yöneticilik’ gibi kavramların ortak noktalarının özellikle seçilmiş ve özellikle bir arada kullanılmış olan kelimelerle anlatılmış olduğu anlaşıyor. Söz konusu sahne veya tablolarla ustalıklı seçilmiş *Bamsı* ve *Bambam* adlarının yanında *Banu* ve *ban* kelimele-
rinin bu sahneyi tamamlayan ve pekiştiren unsurlar olduğu açıktır.

Nitekim Eski Türkçede *katun* bir unvan olarak kullanılmıştır. *Kağanın* eşi olan *katun* ikinci derecede bir yönetici konumunda olup *kağana* ve *katuna* olağanüstü güç verildiği anlatılır. Orhun Yazıtları’nda Türk tanrısının *İlteriş Kağan* ile *İlbilge Katun*’u göğün zirvesine yükselttiği ifade edilir:

*Türük tenrisi türük ıduk yeri subı anca etmiş erinç türük bodun yok bolma-
sun tiyin bodun bolcun tiyin kanım İlteriş **Kağanı**g ögüm İlbilge **Katunug** ten-
ri töpüsinte tutup yügerü kötürti erinç = Türk Tanrısı (ve) kutsal yer (ve) su
(ruhları) şöyle yapmışlar şüphesiz ki: Türk halkı yok olmasın diye, halk olsun
diye, babam İlteriş Hakanı (ve) annem İlbilge Hatun’u göğün tepesinde tutup
(daha) yukarı kaldırdılar şüphesiz. (Tekin, 2014, s. 52-53, Bilge Kağan doğu
yüzü 10. satır)*

Bu durumda Dede Korkut Oğuznamelerinde geçen *Bamsı Beyrek*, *Bambam Depe*, *Banu Çiçek* adlarının bir arada olması, bir tesadüf değildir. Söz konu-
su adlar ozan tarafından özellikle seçilmiş ve bir arada kullanılmış olmalıdır. Çünkü *Bamsı Beyrek* ve *Banu Çiçek* adındaki kahramanlar anlatıcı ozanın bize yansıtmak istediğine göre ileride *altun başlu ban ev, dünlüğü altun ban ev* ve yukarıda sözü edilen diğer *altın*lı eşyaların sahibi olacak olan yöneticilerdir. Yine geleceğin *beyi* ve *hatunu* olacak olan bu kahramanlar nişanlı oldukları dönemde muhtemelen *Bambam Depe*’de buluşup görüşüyor, birbirlerine olan aşklarını fısıldaşıyorlardı. Yani *Bamsı Beyrek*’in kızı, kendisinin tutsak oldu-
ğu yıllarda *Bambam Depe*’ye çıkıp çıkmadığını sorması da bir tesadüf de-
ğildir. *Bamsı Beyrek*, düğün yerinde başkasıyla evlenecek olan nişanlısı *Banu Çiçek*’i konuşturmak, gerçeği ortaya çıkararak düğünü engellemek istediği için yaşanmış hatıraları ve *Bambam Depe*’yi anmakta ve sormaktadır:

“Beyrek gedeli **Bambam Depe** başına çıkdun mı kız?

Karmalanup dört yanuğa bakdun mı kız?

Kargu gibi kara saçun yoldun mı kız?

Kara gözden acı yaş dökdün mi kız?

Güz alması gibi al yağağun yırtduñ mı kız?

[Gelenile gedenden sordun mı kız?]

Sen ere varursın, altun yüzük menümdür, ver maña kız!” (D59b.8-12)

Ayrıca *Bamsı Beyrek Boyu*’nda olayların ve sözü edilen Oğuz kahraman-
larının bir de ortak mistik yönleri vardır. Bu mistik yönleri ve bazı noktaları hatırlatmak için bir özet yapmak gerekiyor: *Boyun* hemen başında geçen top-
lantıda çocuksuzluk teması işlenmiştir. Bayındır Han’ın ziyafetine katılmış

olan Oğuz beyleri mecliste oturmaktadır. Genç Oğuz yiğitleri ise beylerin çevresinde ayakta sıralanırlar ve meclis toplantısına tanıklık ederler. *Bay Böre Beg*, bir yandan mecliste yaşananlara tanıklık eden genç beyleri hayranlıkla izlemekte bir yandan da ayakta sıralanan gençler arasında kendisinin yerini tutacak bir erkek çocuk sahibi olamamanın üzüntüsünü yaşamaktadır. *Bay Böre Beg*, çocuksuzluğun verdiği derin acı ve üzüntünün etkisiyle mendilini eline alır ve yüksek sesle ağlar. Bu durumu gören *Beylerbeyi Kazan*, *Bay Böre Beg*'e ağlamasının nedenini sorar. *Bay Böre Beg*, hem kendisinin yerini tutacak hem de Bayındır Han'ın huzurunda hizmet edecek bir oğlu olmadığı için ağladığını söyler. Bunun üzerine Oğuz beyleri el kaldırıp *Bay Böre Beg*'in erkek çocuk sahibi olması için dua ederler. Ardından *Bay Bican Beg* söz alır, meclisteki Oğuz beylerinden kendisinin bir kız çocuk sahibi olması konusunda dua ister ve kızı olduğu takdirde kızını *Bay Böre Bey*'in doğacak olan oğluna beşik kertme nişanlı olarak vereceğini vadeder. Oğuz beyleri bu defa da *Bay Bican Beg*'in bir kız çocuk sahibi olması için dua ederler. Dua sonrasında sözü alan anlatıcı ozan olayın devamını şöyle anlatır: “Bay Bican Beg eydür: Begler, Allāh Te‘ala maña bir kız verecek olurısa, siz tanık oluñ, menüm kızı-um Bay Böre Beg oğluna beşik kertme yavuklı olsun, dēdi. Bunuñ üzerine bir kac zemān geçdi. Allāh Te‘ala Bay Böre Bege bir oğul, Bay Bicān Bege bir kız vērđi. Kalın Oğuz begleri bunu eşitdiler şād olup sevindiler. (D36b.2-7)”

Dikkat edildiğinde bütün bu olaylar zincirinde anlatıcı ozan tarafından Oğuz yöneticileri ile yaratıcı güç arasında -Orhun Yazıtları'ndakine benzer şekilde- bağ ve yakınlık kurulmak istendiği dikkat çekiyor. Hatta anlatıcı ozan yukarıda aktarılan çocuk sahibi olma ile ilgili özet bilgilerin arasında okuyucuya şu bilgiyi de aktarır: “*Ol zemānda beglerüñ alkış alkış, karkış karkış idi; du‘aları müstecāb olurıdı* (D36a.9-11).” Dolayısıyla bu durumda değindiğimiz kişi adlarının anlam bakımından ‘gök, yükseklik, yönetim’ kavramı çevresinde yoğunlaşmış olması da ozanın bir seçme veya tercih yapmış olduğunu gösterir.

Kısaltmalar

D: Dede Korkut, Dresden nüshası.

TS: *Türkçe Sözlük* (2011).

TSE: *Tarama Sözlüğü Ekler* (1974).

V: Dede Korkut, Vatikan Nüshası.

Kaynaklar

- Aysan, A. ve Tuncay, S. (1993). *Türkiye’de kadın-erkek adları sözlüğü*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ergin, M. (1958). *Dede Korkut kitabı I (Giriş-metin-faksimile)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1963). *Dede Korkut kitabı II (İndeks-gramer)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1970). *Oğuz Kağan destanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (1971). *Dede Korkut kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Firuzabadî (2007). *Kamusu’l-muhit*. (Halil Me’mun Şiha, yayımlayan) Beyrut: Daru’l-Ma’Rife.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Gökyay, O. Ş. (1982). *Destursuz başa girenler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1995). *Dede Korkut hikâyeleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hasan Amid (1355). *Ferheng-i Amid*. Tahran.
- Kaçalin, M. S. (2006). *Dedem Korkudun Kazan Bey Oğuz-nâmesi*. İstanbul: Kitabevi.
- Kaçalin, M. S. (2017). *Oğuzların diliyle Dedem Korkudun kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1225.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 927.
- Özçelik, S. (2004). Türkiye Türkçesinde benzetme-benzerlik kavramları ve bu kavramları sağlayan ekler üzerine. *İlmi Araştırmalar*, 17, s.143-154.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut, araştırmalar, notlar/dizin/metin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden nüshası- giriş, notlar* (1. cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden nüshası- metin, dizin* (2. cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Steingass, F. (1892). *A comprehensive Persian-English dictionary*. London.
- Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı Türkî*. (Paşa Yavuzarslan, hazırlayan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Şükûn. Z. (1984). *Farsça - Türkçe lûgat gencine-i güftar ferheng-i Ziya* (3 cilt). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Tarama Sözlüğü*. (1977). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü Ekler*. (1974). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin. T. (2014). *Orhon yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 540.
- Tezcan. S. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri üzerine notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları: 1457.
- Tulum. M. (2011). *Meninski'nin Thesaurus'u ve XVII. yüzyıl İstanbul Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tulum. M. ve Tulum. M. M. (2016). *Dede Korkut Oğuznameler Oğuz beylerinin hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549.
- Zülfikar. H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 569.

Extended Summary

Historical texts contain many complex issues to be solved. As these issues can be mistakes and absences which make texts uncertain, they can also be related to phonetic improvements and changes that language goes through in historical process. Sometimes it may be possible to find certain auxiliary items or data within the text itself to solve these issues. However, sometimes it is necessary to comment on and understand the structures or language unities which are used in rather different functions today.

That is, if the structures used within the language itself have undergone functional changes, remark and detection of this situation becomes more of an issue. Due to this complex and multifaceted difficulties of texts, correct understanding of certain words, idioms or other morphemes may take a long time. In recent years, Dede Korkut Oghuznamas has been one of our texts which is frequently argued over by means of reading and understanding issues. In this article *ag ban ev*, *Banu Çiçek*, *Bambam Depe* and *Bamsı Beyrek* structures which take place in Dede Korkut text, are re-emphasized and explanations are made regarding their meanings.

One of the problems in manuscript texts is the lack of writing. While spelling mistakes are mostly in the form of lack of vowel points, letters, additions, words they can be seen as much more complicated problems. Other problems can be summarized as follows: Skipping one or more lines, skipping more than one words etc. Miss-spellings, extra or rewritings are also seen in writing texts because of glancing. The mistakes related with glancing are glancing in top rows, bottom rows or the same row. The consequences of glancing are the replacement of one or more words by other word or phrases, or the rewriting of the same word or words repeatedly.

One of the complex problems of the Dede Korkut texts is the lack of writing in the text. This article focuses on the problems of reading or understanding which are caused by incomplete writings and some repairs are being done on Dede Korkut's Dresden issue. The first method for solving the missing writing problems is to compare the Dresden version with the same sentences in the Vatican version for completeness. The second way to resolve missing writing problems is to use the same words, phrases, idioms, or phrases that are found elsewhere in the text. That is, the morphological examples of the morpheme samples which are thought to be incomplete are found by scanning the similar or similar structures used in other places of the text in the texts from the recorded text file on the computer and presented as a justification for the text reparation.

Dede Korkut Oghuznamas patches and fixes to read and work on understanding problems has gained pace in Turkey since 2001. Semih Tezcan, Sadedtin Özçelik and Mustafa S. Kaçalın, who have written in the book level and have been shown in the sources, made significant contributions to solve many problems in Dede Korkut Oghuznamas. In addition, with the publication of the studies shown in the sources, the quality of the works has increased and significant progress has been made towards understanding the texts. However, the efforts to understand the texts of Dede Korkut continue despite everything.

In Dede Korkut's texts, there are many problems of writing in many places, in which uninformed individuals interfere with the text. In addition, it can be said that some words or other formulas in texts are not yet fully understood in terms of structure or meaning. In addition, it can be said that some words or other formulas in texts are not yet fully understood in terms of structure or meaning. It is necessary to make new etymology or interpretation studies on the structure and meaning of these incomprehensible morphemes, and new expansions.

For the Dede Korkut Oghuznamas, the four words which are not understood and their meanings are emphasized: Two of the words in question are the name *Banu* with the word *ban* in the *ban ev*, *ag ban év* phrases. The other two words are the structure and meaning of the word Bambam and Bamsı in Bambam Depe and Bamsı Beyrek. Until now, it has not been mentioned that the words in question are or may be related to the meaning and structure of each other. In this article, the words Ban, Banu, Bambam and Bamsı are emphasized and they are shown to be related to each other in terms of structure and meaning.